

prof. dr hab. Maria Czerepaniak-Walczak

**Recenzja
rozprawy doktorskiej**

pt.: *Jakość i doskonałość w szkole wyższej – fenomenograficzno-krytyczne studium
funkcjonowania uniwersytetu*

napisanej przez Paulinę Białkę pod kierunkiem prof. Tomasza Szkudlarka i Łukasza
Stankiewicza
Gdańsk 2024,

ss. 150 + Bibliografia, Załączniki oraz streszczenie w języku polskim i angielskim

Uwagi wstępne

Debata o uniwersytecie, jego istocie i funkcjach jest dowodnym przykładem znaczenia tej instytucji-organizacji w rozwoju cywilizacji, społeczeństw i osób. Uniwersytet jest przedmiotem dyskursów politycznych, społecznych, konfesyjnych, a także pedagogicznych i edukacyjnych. Podjęta w dysertacji problematyka wpisuje się tę debatę. Jest poszukiwaniem odpowiedzi na pytania o istotę i funkcje uniwersyteckiej edukacji, o kryteria i specyfikę akademickiej jakości i doskonałości. O rozumienie tej specyfiki przez podmioty bezpośrednio i pośrednio zaangażowane w kształtowanie polityki edukacyjnej w szkole wyższej. Wspólny system zapewniania jakości kształcenia akademickiego jest jednym z elementów Procesu Bolońskiego i polityki Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego (EHEA). Wdrożenie tego systemu jest jednym z powodów, dla których powoływane są instytucje akredytacyjne i certyfikujące jakość edukacji akademickiej. Jednakże nawet najbardziej ambitna misyjność tych instytucji nie zastąpi uznania jakości za podstawowe zobowiązanie uczelni i jej podmiotów. Dlatego ważne jest poznanie rozumienia znaczenia tego dyskrecjonalnego pojęcia przez aktorów i interesariuszy edukacji akademickiej. Uznaję zatem, że podjęta w dysertacji problematyka jest istotna poznawczo i ważna dla praktyki edukacyjnej.

Struktura rozprawy

Przedłożona do zaopiniowania rozprawa ma przejrzystą logiczną strukturę raportu z badań. Składa się z trzech komplementarnych części: kontekstu i ramy teoretycznej, konceptualizacji procedury własnych badań terenowych oraz prezentacji i dyskusji wyników badań empirycznych. Dopelnieniem pracy jest bibliografia i są załączniki oraz spis tabel i streszczenia w języku polskim i angielskim.

W pierwszej części przedstawiony jest kontekst – uniwersytet jako instytucja i organizacja zorientowana na jakość i doskonałość. Na tle modeli uniwersytetu dyskutowane są zakresy znaczeniowe tytułowych kategorii – jakość i doskonałość. Zamieszczona jest też teoretyczna rama podjętych badań nad dyskursem jakości i doskonałości. Przedstawione są wybrane perspektywy krytyki tego dyskursu. Ta część rozprawy napisana jest ze znanstwem i rozumieniem istoty i specyfiki tych dwu dyskrecjonalnych pojęć używanych w wielu dyscyplinach naukowych i w różnych ujęciach teoretycznych.

Drugą część pracy stanowi konceptualizacja własnych badań terenowych. Zawiera ona przedstawienie przedmiotu i celu badań oraz problematykę badawczą. Główne pytanie organizujące postępowanie badania terenowe jest następujące: jakie są różnice i podobieństwa w postrzeganiu pojęć jakości, doskonałości i jakości kształcenia w uniwersytecie przez różne

grupy interesariuszy: ludzi uniwersytetu, przedsiębiorców i polityków? (s. 71). Jest ono zredukowane do trzech pytań szczegółowych logicznie i merytorycznie mieszczących się w polu znaczeniowym problemu głównego (s. 72). W tej części pracy przedstawiona jest zastosowana procedura badawcza – fenomenografia (s. 73) i uzasadnienie jej użycia oraz argumentacja zasady doboru źródeł informacji o badanym zjawisku – sposobach myślenia o jakości i doskonałości w uniwersytecie (s. 75-80). Taki dobór źródeł (osobowych i tekstów) jest przekonujący.

W trzeciej części dysertacji znajduje się przedstawienie i dyskusja materiału empirycznego. Zaskakujący jest tytuł tej części – „Rezultaty badań własnych” (s. 88). Budzi on moją wątpliwość. Przecież cała praca jest rezultatem badań własnych. Przedmiotem badań były jednak idee uniwersytetu, współczesne jego modele oraz dyskursy jakości i doskonałości obecne w piśmiennictwie naukowym. Część zawierająca wyniki badań empirycznych można więc zatytułować „Rezultaty badań terenowych” albo fenomenograficznych. Treść tej części odzwierciedla procedurę porządkowania danych oraz metodę ich analizy i interpretacji z wykorzystaniem ramy teoretycznej przyjętej w części pierwszej pracy.

Pierwszą część tego fragmentu rozprawy wypełnia prezentacja danych surowych – bezpośrednich wypowiedzi rozmówców/rozmówczyń z odautorskimi komentarzami. Poza wypowiedziami noszącymi znamiona definicji nominalnych, strukturalnych i kontekstowymi występują definicje funkcjonalne, które pozwalają odpowiedzieć na stawiane przez autorkę rozprawy pytanie (s. 106), czy sposoby definiowania analizowanych kategorii pomagają w budowaniu solidarnej społeczności.

Treść pracy zamyka Zakończenie (s. 148-150). Jego treść jest syntetyczną konkluzją wyników analizy materiału empirycznego. Zawiera też otwarcia na nowe wątki w badaniach przedmiotowych kategorii.

Ważną część pracy stanowią załączniki, których treści zawierają uporządkowane transkrypcje wywiadów, przedstawienie kodów użytych do opracowania danych surowych oraz fenomenogram – syntezę zgromadzonego materiału empirycznego. Pogłębieniem zakresów znaczeniowych pojęć wyszczególnionych w diagramie (s. 255) są listy „podkategorii” w Załączniku 12. Interesujące i zasługujące na debatę są dane zamieszczone w tabeli 4 (Załącznik 13). Jest to ważny element dysertacji o charakterze użytkowym.

Integralną częścią pracy jest wykorzystane piśmiennictwo naukowe. Autorka sięgnęła do aktualnych tekstów. Dobrała je trafnie i umiejętnie wykorzystywała w całej rozprawie.

Taka struktura rozprawy umożliwia śledzenie drogi postępowania badawczego i dochodzenia do końcowych konkluzji.

Opinia o treści dysertacji

Rozprawę cechuje oryginalność merytoryczna i metodologiczna. Praca jest także oryginalna pod względem użytkowym. Treści rozprawy wnoszą nowe impulsy do debaty na temat akademickiej jakości i doskonałości, nie tylko w odniesieniu do kształcenia i uczenia się. Interesujące są lingwistyczne analizy nieczęste w pracach naukowych z nauk społecznych oraz przywołanie kwalitologii – nazwy nieupowszechnionej w pedagogice, która zajmuje się jakością zarówno w ujęciu ontologicznym jak i epistemologicznym. Jakość jest jednak kluczową kategorią w opisywaniu faktów, zjawisk i procesów edukacyjnych. Podzielimy niepokój autorki o to „jak należy rozpatrywać różnicę pomiędzy procesem kształcenia i

usługami dydaktycznymi” (s. 48). Jest to niezwykle ważne zagadnienie pedagogiczne wymagające analizy i zajęcia stanowiska.

Z satysfakcją przyjmuję fakt, że autorka sięga do (niemal zapomnianej) książki Roberta M. Pirsinga (s. 43). Zwracam uwagę, że książka ta jest także po polsku (2017 – Zen i sztuka obsługi motocykla, wyd. Znak, 2010 - Rebis).

Odnosnie do fragmentu części rozprawy poświęconego charakterystyce współczesnych modeli uniwersytetu nasuwa mi się pytanie, dlaczego autorka pominęła koncepcję uniwersytetu Johna H. Newmana z jego ideą holistycznego i interdyscyplinarnego podejścia do edukacji, swobody w nauce oraz naukowego odkrywanie prawdy.

Wprowadzenie w problematykę badań, zobrazowanie kontekstu i wybór ramy teoretycznej badania dyskursu jakości i doskonałości akademickiej jest solidną podstawą badania empirycznego. Na podkreślenie zasługują te fragmenty rozprawy, w których autorka dzieli się swoimi emocjami, przemyśleniami, napięciami, źródłami podejmowanych decyzji (s. 56, 60, 69). Jest to wyraz samoświadomości metodologicznej oraz „uhumanizowania” rozprawy - ukazania osobistego wymiaru pracy badawczej.

Odnosnie do części poświęconej krytyce dyskursu jakości i doskonałości nasuwa mi się pytanie o kryteria wyboru perspektyw-podejść krytyki dyskursu; dlaczego właśnie te?

W konceptualizacji własnych badań empirycznych przejrzystość i przekonująco przedstawiona jest przyjęta procedura badawcza, solidnie opisana jest metoda gromadzenia danych oraz dalszego postępowania z nimi, ich porządkowania, analizowania, syntezy i interpretowania. Metody gromadzenia danych oraz metody analizy i interpretacji materiału empirycznego są adekwatne dla przyjętej procedury badań. W bezpośrednich interakcjach z osobami uczestniczącymi w badaniach zastosowany został wywiad semi-strukturalizowany, a w sytuacji trudności z pozyskaniem tą drogą materiału empirycznego autorka wykorzystwała analizę zawartości treściowej dokumentów – czasopism oraz Ustawy 2.0.

Zbyteczne jest, moim zdaniem, szczegółowe opisywanie zasad tworzenia kodów i kategorii opisu (9.5, s. 84-85) oraz opis fenomenografii z jej wadami włącznie. W tym miejscu spodziewałam się wskazania na jakie trudności doktorantka natrafiła w stosowaniu tej metody, jak sobie poradziła albo nie mogła poradzić. np., czy udało się/nie udało się poradzić sobie z utratą kontekstu osobistego i specyfiką doświadczenia jednostkowego. Zarzut pod adresem metody o małej grupie rozmówców (w tym przypadku polityków) jest nieaktualny w odniesieniu do tej rozprawy. Doktorantka przecież znalazła sposób poradzenia sobie.

Zgromadzony materiał empiryczny został poddany rzetelnej analizie i przejrzystość przedstawiony. Wyraźnie wskazane są różnice i podobieństwa w postrzeganiu pojęć jakości, doskonałości i jakości kształcenia w uniwersytecie przez różne grupy: ludzi uniwersytetu, przedsiębiorców i polityków. Doktorantka sięgnęła do różnych argumentów wyjaśniających z jednej strony wielość, a z drugiej użyteczność analizowanych pojęć w praktyce akademickiej i polityce wobec uniwersytetu (Szwabowski, Snow, Szkudlarek-Stankiewicz, Melosik). W ten sposób wskazała na otwartość dyskursu jakości i doskonałości uniwersytetu. Istotne jest uznanie, że jakość poddaje się zarządzaniu i ocenie/ewaluacji, stopniowaniu/gradacji. Może być kategorią dyskrecjonalną albo wystandaryzowaną.

Sumując opinię o treści rozprawy stwierdzam, że jest to praca oryginalna merytorycznie (ze względu na podjęty przedmiot badania), metodologicznie (zastosowaną metodę) i utylitarnie (użyteczność dla praktyki akademickiej). Jej treść wzbudza refleksję nie tylko nad tytułowymi kategoriami, ale nad kondycją współczesnej edukacji akademickiej. Odślaniana jest wielość sposobów rozumienia jakości i doskonałości, które mogą być użyteczne zarówno dla badaczy, jak i dla uniwersytetu jako instytucji i organizacji.

Uwagi pod adresem redakcji pracy

Pracę wyróżnia wartka narracja wzbudzająca zainteresowanie treścią wywodu. Na podkreślenie zasługują syntezy prowadzonych analiz w postaci zestawień tabelarycznych i graficznych. Rozprawa napisana jest w pierwszej osobie liczby pojedynczej. To jest bardzo dobry wskaźnik podmiotowego zaangażowania w powstanie dysertacji. W tym kontekście zaskakuje uprzedmiotowienie rozmówców/ rozmówczyń, nazywanie ich „badanymi”. To nie oni/one byli/były badani/badane, byli/były przedmiotem badania, ale ich wypowiedzi umożliwiające odczytanie nadawanych przez nich/nie znaczeń analizowanym pojęciom: jakości i doskonałości. Zdaję sobie sprawę z tego, że nazywanie osób „badanymi” jest powszechne w naukach społecznych, ale właśnie w trosce o jakość i doskonałość metodologiczną warto wyraźnie odróżniać źródła informacji (danych) o przedmiocie badania od przedmiotu badania.

Mimo dyscypliny wywodu w pracy autorka nie ustrzegła się nazw potocznych, specyficznych dla żargonu akademickiego, takich jak: „ścisłowcy” (113,116), „społecznicy” (s.112), „jakościowcy” (149). Zastanawiam się czym spowodowane jest użycie raz słowa komunitarianizm a raz komunitaryzm. Wiem, że to synonimy, ale dlaczego takie ich naprzemienne użycie (s. 60). Zaskakujące jest też używanie trybu przypuszczającego „chciałabym” zamiast oznajmującego „chcę” (jeśli konieczne jest posługiwanie się tym czasownikiem).

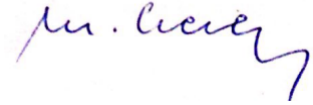
Te nieliczne potknięcia nie obniżają redakcyjnych walorów rozprawy. Wskazałam je, by uczulić młodą badaczkę na znaczenie języka w prezentowaniu wyników badań.

Konkluzja

Przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska Pauliny Białki napisana pod kierunkiem prof. Tomasza Szkudlarka i dra Łukasza Stankiewicza jest oryginalnym raportem z badań. W pracy podjęty jest ważny i aktualny społecznie i pedagogicznie problem badawczy. Tytułowe kategorie – jakość i doskonałość – są pojęciami stosowanymi w wielu dyscyplinach naukowych i w mowie potocznej, w której są nacechowane pozytywnymi konotacjami. Autorka umiejętnie przedstawiła konteksty naukowe i praktyczne, w których występują tytułowe pojęcia. Zaprojektowała i zrealizowała swój zamysł badawczy. Założony cel badania: naszkicowanie mapy znaczeń nadawanych jakości i doskonałości, został osiągnięty. Efekt jest przedstawiony w postaci czytelnego diagramu (Załącznik 12) i tabeli 4 (Załącznik 13). Sporządzenie tej mapy na podstawie wielogłosu aktorów i interesariuszy świadczy o opanowaniu warsztatu badawczego. W kilku miejscach rozprawy wyraźnie wyrażona jest samoświadomość metodologiczna młodej badaczki.

Sumując wyrażone opinie stwierdzam, że treść rozprawy świadczy o tym, że mgr Paulina Białka ma ugruntowaną wiedzę z zakresu nauk humanistycznych i społecznych ze szczególnym uwzględnieniem wiedzy z zakresu pedagogiki szkoły wyższej. Wiedzę tę umiejętnie wykorzystywała do zaprojektowania badań nad dyskursem jakości i doskonałości

uniwersyteckiej. Analizę piśmiennictwa naukowego oraz własne badania terenowe osadziła w umiejętnie dobranej ramie teoretycznej. Sformułowała oryginalny problem badawczy i umiejętnie go rozstrzygnęła. Oznacza to, że wypełniła warunki zawarte w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r., Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, w artykule 187. 1. oraz 4. (Dz.U. R.P. poz. 1668) i wykazała się dojrzałością do prowadzenia pracy naukowej. Wnioskuje więc o dopuszczenie Pauliny Białki do dalszych etapów postępowania w procedurze o nadanie stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika.

Szczecin, 26.09.2024 r.